

CONFIRMAREA IDEII LUI KANT DESPRE PACE ETERNĂ ÎN EPOCA MODERNĂ

Ion IFRIM*

Mihaela SHILBAYA MATEI**

Abstract

In the current geopolitical context, we aim to highlight, Immanuel Kant's vision of eternal peace, a reformist project, under the aegis of an international society of states. He said that "Because reason, from the throne of the supreme morally law-making power, absolutely condemns war as a procedure and regards the state of peace as an unmitigated duty, it cannot, however, be established or secured without a treaty of the peoples among themselves. Therefore, in the author's view, there must be a union of a special kind, which might be called the Union of Peace and would differ from the Peace Treaty in that it puts an end to all wars and forever. In conclusion, Kant, observes that wars between peoples alone will bring about the phase of universal brotherhood.

Keywords: peace treaty, peace union, warring parties, victors, vanquished, peace projects.

Spre sfârșitul vieții sale, Immanuel Kant a întocmit un proiect reformist de *pace perpetuă*, sub egida unei societăți internaționale a statelor. El spunea că „pentru ca rațiunea, de la tronul supremei puteri moralicește legiuitoare, condamnă absolut războiul ca procedură, iar *starea de pace* o socotește ca o datorie nemijlocită, aceasta, însă, nu se poate întemeia sau asigura fără *un tratat* al popoarelor între ele. De aceea, trebuie să fie o *uniune* de un fel deosebit, care s-ar putea numi *Uniunea Păcii*, și s-ar deosebi de *Tratatul de pace* prin aceea ca acesta pune capăt tuturor războaielor și pentru totdeauna”¹.

---

* Prof. univ. dr. abilitat, cercetător științific II, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române.

** Cercetător științific extern al Centrului de Studii și Cercetări de Biodiversitate Agrosilvică „Acad. David Davidescu” al Academiei Române.

¹ I. Kant, *Spre pacea eternă*, p. 34, în Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant (douăsprezece lecții universitare)*, Ed. Casei Școlii, București, 1936, p. 212.

Această „*Uniune a păcii*” era, în condițiile sfârșitului de secol XVIII-lea și începutul celui următor un *ideal utopic*, pentru că Europa, era dezbinată și drogată cu pofta cuceririlor prin războaie. Ea moștenise acel „imperialism de glorie” despre care va vorbi mult mai târziu Nicolae Iorga, prin care fiecare monarh vedea în războaiele de cucerire o chestiune de prestigiu și de onoare, ca să nu mai vorbim de statele afro-asiatice, care erau foarte aproape de stadiul de primitivism ca organizare socială și, mai ales, ca mentalitate, Kant se situa pe o culme a rațiunii, fie ea pură sau practică, de unde vedea orizonturile unei „*păci eterne*”, într-un viitor inaccesibil contemporanilor săi, care se băteau în mocirla pasiunilor năclăite în sânge și suferințe, produse de războaiele de cucerire teritorială, care deveniseră un mod de existență cotidiană. Era acea „*uniune a păcii*”, o instituție previzibil viabilă și inedită? Nu era nici inedită, nici viabilă. Uniuni de felul acesta mai fuseseră create la Delos la un interval de 100 de ani între ele, dar legile de la Delos în prima și în a doua etapă au fost subminate de doi dușmani, la fel de neîndurători: intern și extern.

Neînțelegerile interne, pasiunea pătimașă manifestată în obținerea rolului hegemon, a dus la polarizarea statelor grecești în state conducătoare și state supuse. Dușmanii externi au fost perșii, care vor profita de neînțelegerile dintre Sparta și Atena, dintre diferitele clase sociale interne, care au încercat nu o armonizare a intereselor, ci o simplă atenuare a contradicțiilor sociale, o răcorire a dogorii care amenința să incendieze Statul atenian; deci, perșii vor profita de aceste stări malefice ale inamicilor lor și vor supune pe rând pe rând coloniile grecești din Asia Mică și, în final, vor ataca însuși statul metropolă. Liga de la Dolos era o amintire, o experiență istorică nereușită, depusă în lada istoriei. A trebuit să se ridice un alt stat, cu alți conducători, care, prin alte războaie și alte suferințe ale popoarelor, vor vrea un nou imperiu, cel macedonean. Văzut de la distanță zilelor noastre, istoria aceluia imperiu, comprimată în timp și în evenimente, s-a dus în neant cu viteza unui fibru rulant cu viteza mărită. Astfel și acel imperiu s-a destrămat, sub lovitura contradicțiilor interne, dar și sub acțiunea războinicilor romani. Deci, în noile condiții, din amurgul vieții lui Kant și al secolului al XVIII-lea, formula „*uniunea păcii eterne*” nu era nouă și așa cum o vom demonstra istoria, nu era nici viabilă. Utopismul acestei formule izvora din faptul ca ea aparținea unei epoci în care nu trăiau nici contemporanii lui Kant, în sec. XVIII, nici chiar noi, cei care parcurgem ultimii centimetrii ai secolului XX-lea. Uniunea păcii, preconizată de Kant presupune ca toate popoarele lumii, în structurile lor sociale, de sus până jos, să fie guvernate de rațiunea la care făcea apel Kant, să se afle pe „*tronul supremei puteri moralicește legiuitoare*”. Or, nici atunci, nici acum popoarele (statele) nu au ca putere legiuitoare – morala, văzută ca lege transcendentală, existentă în conștiințe cu același coordonate temporale și spațiale infinite ca timpul și spațiul. Morala, văzută de Kant, nu este nici explicație, nici justificare a intereselor de grup sau de stat. Ea este în același timp și o forță imperativă, care impune individului și

societății un anumit comportament, și o forță restrictivă care reține individul și societatea de la acțiuni contrare altor indivizi și altor societăți. Câtă vreme statele lumii nu se vor debarasa de rezidurile primitivismului ancestral și celui preistoric, vor fi mereu *motive* de război și sângele va curge mereu pe pământ. Aceste reziduri se curăță în timp prin civilizație (școală, educație etc.), dar civilizația spirituală fără civilizația economică și juridică este o utopie. Kant voia și îndemna popoarele la o concordie eternă, omițând să introducă în calcul și aspectul economic și social, care a dezbinat și va dezbinda mult timp de acum încolo statele. Condamnarea războaielor s-a făcut de numeroase ori de la Pacea de la Viena, din 1815, până în prezent, dar cine le-ar eradica? Prin ce mijloace să se „pună capăt tuturor războaielor”?

Experiența actuală a demonstrat că războaiele *nu* se pot înlătura prin război așa cum *un incendiu nu se stinge cu gaz sau benzină*.

Immanuel Kant propunea pentru *eradicarea războaielor următoarele soluții*: „Pentru state în raporturile dintre ele după rațiune nu poate să existe un altfel de a ieși din starea fără de lege care nu cunoaște decât războiul, ci numai ca ele întocmai ca și singuraticii oamenii să renunțe la *libertatea*³ lor sălbatică fără lege, să se acomodeze cu legile publice de constrângere și să formeze astfel un stat de popoare, firește mereu crescând, care în cele din urmă ar cuprinde toate popoarele de pe pământ”⁴.

Referindu-ne la concepția lui Kant despre *federalizarea statelor*, evocăm: „ceea ce e de semnalat e numai intervenția unui factor nou, care complică socotelile și căruia Kant nu-i dăduse atenția cuvenită: factorul național, sau mai bine zis *naționalist*. Neapărat filosoful german nu admitea nici el contopirea statelor distincte, ci numai *uniunea lor*, dar fără a legitima special aceasta pe diferențierea etnică existentă. De asemeni, el reclama pentru statele federale o *egalitate* de nivel în organizarea lor juridică, dar nu se ocupa de altă egalitate indispensabilă: în *perfectarea cristalizării lor naționale*. Această lacună în ideile lui Kant se prezintă ca atare față de eflorescența extraordinară a sentimentului național, a conștiinței de nație distinctă, care a izbucnit, însă, ceva mai târziu, în secolul al 19-lea, continuând cu vigoare și azi”.

„Și, totuși, tendința de înfrățire, de inserare într-un organism care să *garanteze pacea* și-n care să se dezvelească dedesubtul diversității etnice, «OMUL» ca atare, s-a afirmat nu numai în diferitele proiecte de organizare juridică a vieții internaționale, ci și sub forma acțiunii unui instinct obscur. Toate împărățiile lacome de cuceriri, Imperiul Roman, acel al lui Carol cel Mare, Sfântul Imperiu Germanic, împărăția lui Napoleon etc., toate aceste întocmiri ambițioase erau conduse - după interpretarea quasi-unanime a filosofilor - de năzuință subconștientă de-a aduna într-un organism unitar, într-un tot armonic cât mai multe state (popoare) laolaltă.

² Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant* (douăsprezece lecții universitare), *op.cit.*, p. 212.

³ *Ibidem*, *op.cit.*, pp. 211-212.

⁴ Im. Kant, *Spre pacea eternă*, p. 36.

Odată reunite împreună, statele urmau să se *bucure de binefacerea păcii*, lucru în orice caz realizat - deși tot vremelnic - sub faimoasa «*pax roman*», a cărei amintire a obsedat multe veacuri omenirea cu suferință⁵.

În ceea ce privește confirmarea ideii lui Kant despre *pacea eternă* în epoca contemporană subliniem că „Immanuel Kant nu își închipuia câtă dreptate avea atribuind războiului acest rol salutar, dar poate din cauza la care nu se putuse gândi căci este neîndoios că *una din cauzele* importante care menține pacea și poate o va statornici odată și odată este *oroarea* crescândă de devastările războiului”.

„Desigur, nu suferă nici o discuție faptul că proiectul lui Kant a rămas de mare actualitate, nu numai ca idee regulativă, ci chiar ca încercare concretă de-a întrupa aieva ceva similar. Societatea Națiunilor de la Geneva ar corespunde «*grosso modo*» ideii lui Kant: o federație de state libere aranjând-și diferendele fără recurgerea la război. Nu este trebuință să insistăm asupra greutăților instituției de la Geneva și a eșecurilor ei numeroase. De altfel, lucrul corespunde cu așteptările lui Kant, care nu spera nici el într-o realizare apropiată”.

Nici o încheiere de pace *nu* trebuie să fie socotită ca atare dacă s-a făcut cu rezerva ascunsă a materiei pentru viitor război. De regulă, atunci când se încheie pacea, una sau unele părți beligerante este (sunt) mai interesate în încheierea păcii. De asemenea, într-un astfel de moment există învinși și învingători. În acest caz, învingătorii vor impune condițiile de pace, printre care vor fi și acaparări de teritorii. Aceste condiții vor fi semințele care vor rodii viitorul război. Deci, cine să oblige statul mai puternic, învingător să nu își rezerve pe ascuns noi pretenții? Învinsul nu are decât să nu socotească valabilă pacea încheiată, dacă-i dă mâna și dacă mai poate lupta. Măcar din atâta lucru se poate observa utopismul acestei prevederi. Niciun stat de sine stătător, mic sau mare indiferent nu trebuie să poată fi dobândit de un alt stat prin moștenire, schimb, cumpărare sau dăruire.

Prevederea este modernă, dar se va aplica mai târziu, cu câteva sute de ani. Ea se referă la independență și suveranitatea statelor „*de sine stătător*” adică *libere și independente*. Dar ce facem cu statele încă dependente sau subjugate care redeșteaptă la o nouă viață națională și luptă cu arma în mână, într-o revoluție sau război național.

Armatele permanente trebuie să fie cu timpul cu desăvârșire *desființate*⁶. Căci ele amenință fără încetare alte state cu războiul, pe lângă faptul că întotdeauna statele se vor lua la întrecere cu mulțimea înarmaților care nu cunoaște margini, așa că în cele din urmă cheltuielile care se fac pentru pace ajung să fie mai apăsătoare decât un război scurt, sunt ele înseși pricina unor războaie ofensive spre a înlătura această povară.

⁵ Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant...*, op. cit., p. 214.

⁶ În acest sens, a se vedea pe larg, Ion IFRIM, Mihaela Shilbaya Matei, *Unele probleme fundamentale ale binomului dezarmare - pace*, Ed. Print Caro, CHIȘINĂU, 2022, [Vol.] 2. - 2022, Acad. de Administrare Publică din Rep. Moldova, pp. 229-235.

Desființarea armatelor este posibilă într-o lume ideală. Filosoful se raportează la o epocă nedefinită, pentru că la cele care i-au urmat lui, acest deziderat nici nu s-a putut pune în discuție. Ceea ce este remarcabil îl constituie *oroarea* sa față de război. Armata, în ochii săi, este o instituție *generatoare* de război, pentru că este o componentă a actului de guvernare, - atribut al monarhului. Din acest motiv, Kant *nu vede* în Armată un factor de apărare, ci numai unul de atac, conform cu politica expansionistă a guvernanților. De aici și adversitatea sa față de Armată.

„Niciun stat *nu* trebuie să se amestece cu sila în constituția și guvernarea unui alt stat”⁷. Neamestecul în treburile interne ale altor state este o componentă a politicii de pace de respectare a independenței și suveranității statelor. Această prevedere, prin respectarea ei exclude războiul ca mijloc de reglementare a relațiilor dintre state. Totodată, creează condițiile unor multiple forme de colaborare internațională, de apropiere între state și popoare.

Referitor la dreptul ginților, Kant preconiza un federalism de state libere. Kant era adeptul republicii ca formă de stat. „Constituția republicană - spunea el - are pe lângă puritatea originii sale de a fi izvorând din izvorul limpede al noțiunii de drept, și perspectiva urmării dorite, adică a *păcii eterne*.”

Dacă se cere consimțirea cetățenilor spre a hotărî să fie sau nu război, nu este nimic mai firesc decât ca să se chibzuiască foarte înainte de a începe un joc atât de greu, căci trebuie să hotărască toate necazurile războiului asupra lor înseși, precum sunt: a lupta ei singuri⁸, a suporta cheltuielile războiului din avutul lor propriu, a repara din sărăcia lor pustiile pe care le lasă în urma lui. Pe când dimpotrivă, cu o constituție în care supusul nu e cetățean, deci care nu este republicană e lucrul cel mai neșovăitor din lume, căci capul statului nu este tovarăș de Stat, ci proprietar de Stat; cu mesele, vânătorilor, serbările de curte și altele de acestea nu păgubește nici câtuși de puțin prin războiul, deci poate să hotărască din cauze neînsemnătoare ca un fel de partidă de plăcere, și ca lucru de formă să lase cu indiferență justificarea lui în sarcina corpului diplomatic întotdeauna gata pentru așa ceva⁹. Kant prefera republică pentru că excludea pe monarh, ca unic factor de decizie și includea *pluralismul decizional*. Autorul își imagina o practică, o dezbatere aidoma celei antice, în care adunarea poporului hotărâ în problemele *păcii și războiului*. Acest for de dezbatere și decizie era imaginat după modelul antic, dar *necazurile războiului* erau cele din epoca lui Kant. La ce trebuiau să chibzuiască adunarea? la luptele pe care trebuiau să le poarte înșiși cetățenii, la cheltuielile materiale pentru ducerea războiului, suportate chiar ei, la pustiirile provocate de război. Altfel, capul statului este „*proprietar de stat*”.

⁷ Im. Kant, *Spre pacea eternă, op.cit.*, p. 18 și urm.

⁸ Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant...*, *op.cit.*, p. 214.

⁹ Im. Kant, *Spre pacea eternă, op.cit.*, p. 28.

Ținem să mai precizăm că cel dintâi proiect de Societatea națiunilor a fost întocmit în epoca modernă de către ministrul lui Henric al IV-lea, ducele de Sully, care a întocmit planul unei republici creștine în Europa, - „*Le Grand Deassein*”.

Alt proiect mai complet a fost acela publicat în anul 1713 cu titlul „*Le projet de paix perpetuelle*” de către Saint-Pierre, care a participat la dezbaterile păcii de la Utrech și voia ca aceasta pace să fie baza unei confederații europene prevăzută ca un **Consiliu de arbitraj permanent**.

William Penn, autorul unui proiect de pace în Europa. Acesta făcea parte dintr-o cultă religioasă engleză, cu principii pacifiste, și a lăsat numele său Pensilvaniei. Opera sa este „*The Peace of Europe*” din care a ieșit o ediție recentă cu introducere de Joseph Besse.

În fiecare din aceste proiecte *ale păcii eterne*, întocmite de autorii, Im. Kant, Ducele de Sully, Saint-Pierre, William Penn, Jean Jacques Rousseau, se găsește dispoziția întemeierii unei societăți federative a națiunilor, și cum orice dispoziție juridică trebuie la nevoie executată chiar și cu forța, organul central al societății trebuie să dispună de o forță executivă coercitivă. Kant afirma că „*nu ne putem bizui pe nici un temei ca început al stării legale decât pe acela de putere, pe a cărei constrângere apoi se bazează dreptul public*¹⁰”.

Așadar, am văzut că o însemnată caracteristică comună tuturor proiectelor de pace perpetuă, era prevederea unor mijloace *efective de sancționare*. Cu toate acestea, subliniem faptul că St. Pierre și Rousseau erau încredințați că aceasta înfrățire a popoarelor este un lucru imediat realizabil, Kant considera proiectul acesta tot ca o *idee regulatoare, realizabilă încetul cu încetul, într-un viitor indefinit*. Ideea se menține și în lucrarea „*Spre Pacea eternă*”, unde se precizează numai de o apropiere progresivă la nesfârșit. Totuși, faptul că filosoful nu s-a mărginit să scrie o filosofie a istoriei, ci a elaborat și un proiect politic, poate servi întrucâtva ca mărturie că în mod latent el spera, totuși, într-o realizare desigur nu chiar îndată, dar mai târziu, așadar că ideea de pace perpetuă *nu* e pe vecie regulativă, ci numai până la un moment dat. De altfel, scepticismul său într-o realizare iminentă, îl găsim corijat prin convingerea că acea fază finală și paradiziacă se va realiza chiar peste capetele noastre printr-un mecanism natural. Mecanismul naturii prin înclinările egoiste care, firește, acționează și în afară unele contra altora, poate să fie folosit de rațiune spre un mijloc de a face scopului propriu, preceptului de drept și prin aceasta să promoveze și să asigure atât *pacea internă*, cât și *cea externă*.

Natura vrea fără putință de împotrivire ca dreptul să ajungă în cele din urmă la puterea supremă. Iar ceea ce se neglijează să se facă spre aceasta se face mai la urmă de la sine deși cu multe necazuri¹¹. Oricât de puțin generoși și lipsiți de conștiință morală ar fi oamenii, se va ajunge astfel la acea apoteoză a evoluției

¹⁰ Im. Kant, *Spre pacea eternă*, p. 55; Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant (douăsprezece lectii universitare)*, op.cit., pp. 215-216.

¹¹ Im. Kant, *Spre pacea eternă*, p. 48.

societăților omenesti. Kant observă că războaiele dintre popoare, ele singure, vor aduce cu o oră mai devreme faza de înfrățire universală. Însăși pornirile egoiste care dau naștere la conflicte armate între state, printr-un fel de providență ocultă, vor provoca apropieri între națiuni și vor duce la o înfrățire și pacificare generală realizând astfel de la sine, idealul rațiunii¹².

Bibliografie:

1. Kant Immanuel, *Spre pacea eternă*, Ed. Gramar, 2015;
2. Ifrim Ion, Matei Mihaela Shilbaya, *Unele probleme fundamentale ale binomului dezarmare - pace*, Ed. Print Caro, Chișinău, 2022, [Vol.] 2. - 2022, Acad. de Administrare Publică din Rep. Moldova, pp. 229-235;
3. Petrovici Ion, *Viața și opera lui Kant* (douăsprezece lecții universitare), Ed. Casei Școalei, București, 1936.

---

¹² Ion Petrovici, *Viața și opera lui Kant* (douăsprezece lecții universitare), op. cit., pp. 216-217.